

DE GEELDERS & HET DOMMELDAL

Om het Natuurnetwerk Brabant te realiseren, verwerft ARK Natuurontwikkeling gronden in Het Groene Woud. Dat doen we in het kader van het project Brabants Goud in Het Groene Woud. Per 1 februari 2022 beschikten we over ruim 305 hectare grond. De ARK-methode: we verwerven gronden, zorgen voor de natuurinrichting en het tijdelijk beheer ervan. Na enkele jaren dragen we de ontstane natuur over aan andere beheerders. Ons meest recente Brabants Goud-perceel dat we toevoegden: een perceel aan de A50 in Sint-Oedenrode.

GEELDERSDAG 2022

Een superinteressante veldles volgen om bijzondere plant- en diersoorten te ontdekken? Of onder leiding van een bevrogen gids meer te weten komen over wat de Kartuziers en De Geelders met elkaar te maken hebben? Het kan allemaal tijdens de Geeldersdag op 10 april 2022 van ARK. Alle kinderen en volwassenen die De Geelders eens op een andere manier willen zien of beleven, zijn welkom. Kom je ook? Bij vertrek ligt er voor iedereen een cadeautje klaar: een speciaal Geeldersboek (op = op).

Kinderen ontdekken de natuur
 ELMA DUIJNDAM, ARK

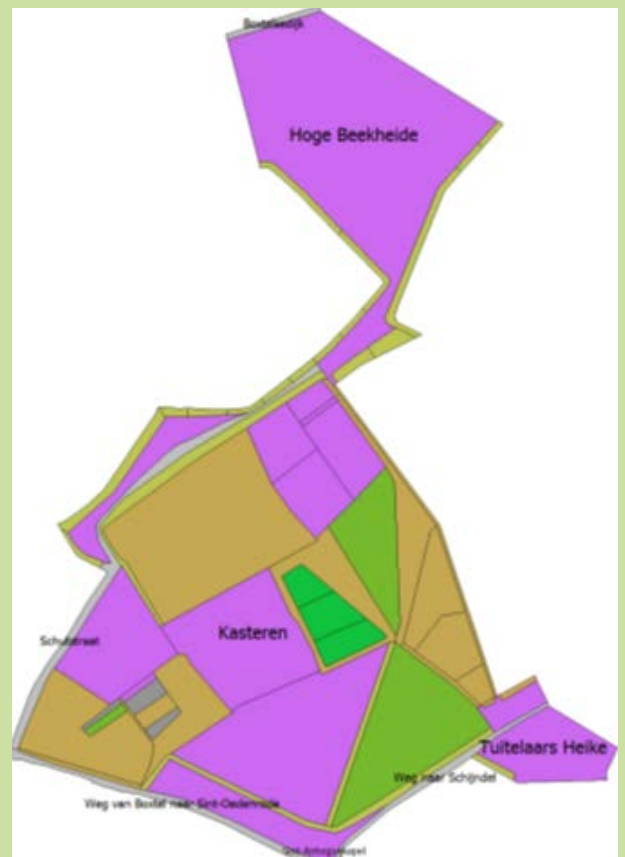
GEZOCHT: VELDLESBEGELEIDERS

Vind jij het leuk om kinderen bij de natuur te betrekken? Meld je dan aan als begeleider van onze veldlessen in het Hoefje De Geelders! Zo ondersteun je ARK en SPPiLL uit Liempde bij hun educatieve programma voor basisschoolleerlingen. Belangrijker nog: je geeft kinderen de gelegenheid de natuur van De Geelders te ontdekken en te beleven. Meer weten? Kijk dan op <https://www.ark.eu/nieuws/2022/begeleiders-natuurlessen-het-groene-woud-gezocht>. Daar lees je ook over de korte training die je krijgt als je je aanmeldt.

DEELGEBIED VAN DE GEELDERS

HOOG BEEKHEIDE

De Schijndelsedijk (de weg van Bortel naar Schijndel) die pal aan De Geelders ligt, vormde altijd de noordelijke grens van de voormalige gemeente Liempde én van de kleine Liempde gemeijnt Hooge Beekheide. Een 'gemeijnt' was een stuk grond waar inwoners gemeenschappelijk gebruik van maakten. Hooge Beekheide was bedoeld voor de inwoners van het buurtschap Kasteren en maakte deel uit van de veel grotere Gemeijnt Bodem van Elde. Hooge Beekheide was destijds via de Schutstraat bereikbaar. In 1802 werd de grond eigendom van de gemeente Liempde die deze in 1849 verkocht aan de echtgenote van de al overleden Bernardus Jacobus van Rijckevorsel (1790-1841), de bouwer van Het Klein Duijfhuis aan de huidige Savendonksestraat.

De paarse delen, waaronder de Hooge Beekheide in het noorden, waren onderdeel van de Gemeijnt Bodem van Elde • GERARD VAN HOUTUM

Rob van Dongen en Jos Rademakers ondertekenen de intentieovereenkomst • RUUD VAN NOOIJEN

INTENTIEOVEREENKOMST BRABANT WATER EN ARK

Drinkwaterbedrijf Brabant Water en ARK Natuurontwikkeling hebben de krachten gebundeld: samen gaan we duurzame doelen realiseren, onder meer via hergebruik van spoelwater en versterking van de natuur. Op 18 januari 2022 bekrachtigden Rob van Dongen (directeur Brabant Water) en Jos Rademakers (directeur ARK) de samenwerking met het ondertekenen van een intentieovereenkomst.

In De Geelders zijn Brabant Water en ARK zo ongeveer burens. Dat komt omdat Brabant Water in Schijndel, nabij het deelgebied Hooge Beek waar wij natuur ontwikkelen, een waterwingebied heeft. Er zijn meer gedeelde karakteristieken: we streven beide naar een duurzame omgeving, gezonde bossen en het voorkomen van droogte. Om daar werk van te maken, wil Brabant Water onder meer onderzoeken of haar gebiedseigen spoelwater uit Schijndel kan worden ingezet voor verdrogingsbestrijding. Wij kunnen op onze beurt met de realisatie van natuur zorgen voor bronbescherming. De komende tijd zullen beide partijen elkaar dan ook opzoeken om samen voor de natuur aan de slag te gaan.

De waterrall
DIRK EJKEMANS

BIJZONDERE SOORT IN HET DOMMELDAL

WATERRALL

Aan de Dommel in Liempde en Olland komen ze gelukkig nog regelmatig voor: waterrallen. Het zijn wat geheimzinnige, schaarse broedvogels die zich zelden laten zien. Horen kun je ze wel, want vanuit een moerassig gebied of de Dommelbeemden klinkt weleens hun gegil als 'een speenvarken'. Een deel van de waterrallen blijft het hele jaar in ons land. In de winter zie je ze dan vooral langs bevroren rietrandjes. Je herkent ze aan hun donkere kleur en rode, lange snavel. Worden ze gestoord, dan vliegen ze zelden weg want ze verdwijnen liever al lopend uit het gezichtsveld. Ze leven in moerasgebieden met riet en drassige plekken, langs beken in rietkragen. Waterrallen

zijn alleseters. Ze doen zich graag te goed aan kikkers, slakken, insecten en visjes maar ook aan scheuten, wortels, kuikens en aas.

De waterrall
DIRK EJKEMANS

BIJZONDERE WAARNEMINGEN

PURPERMOT

In De Geelders is in 2021 weer een bijzondere vlinder waargenomen: de purpermot (Pyrausta purpuralis). Joep Steur ontdekte hem op één van de door ARK aangekochte percelen

DIRK EIJKEMANS

NATUURBESCHERMER VAN HET EERSTE UUR

WIM VAN DE WOUW (94)

Dat ARK nu vele hectares grond aankoopt in de kern van Landschap Het Groene Woud is niet helemaal uniek. Want vele jaren terug deed Wim van de Wouw, nu 94 jaar, precies hetzelfde, maar dan voor Brabants Landschap. In zijn werkzame leven verwierf Wim talrijke gronden in het Dommeldal, de Mortelen en de Scheeken. Dat was te danken aan de goede relaties die hij met veel boeren had en hij was een graag geziene gast in deze contreien. Hij weet nog dat de tweede aankoop in zijn carrière de Dollekes (of: d'Ollekes) was in Olland, een vijf hectare groot moeras dat tot één van de mooiste Dommeldalgebieden behoort. ARK borduurde daar vorig jaar op voort door een buurperceel aan te kopen en in te richten.

Wim van de Wouw, natuurbeschermmer van het eerste uur • JORIS BUJS

Met alles wat Wim aan grondverwerving voor elkaar kreeg, heeft hij mede bijgedragen aan de mooie kern die Het Groene Woud nu heeft. Nog steeds heeft hij hart voor de natuur en koestert hij de leembossen. Hij volgt het aankoopbeleid van ARK dan ook op de voet. Voor die betrokkenheid nemen wij ons petje af. In een volgende editie leest u meer over Wims inzet voor de natuur.

BIJZONDERE SOORTEN IN DE GEELDERS

ZOMERTORTEL

Dertig jaar geleden waren ze nog in De Geelders te vinden: zomertortels. In 1989 telde boswachter Ad van Aarle van Staatsbosbeheer hier meerdere paren van deze kleine duivensoort. De vogel broedt vaak in bosranden, parkachtige landschappen met verspreid staande bomen en bosjes, heggen, houtwallen en grote tuinen.

De populatie is in de afgelopen jaren gigantisch afgenomen en ook in De Geelders zijn helaas geen zomertortels meer te vinden. Dat heeft onder meer te maken met hun reis naar het zuiden die veel zomertortels niet overleven: ze

brenghen – als enige duivensoort uit Nederland – de winter door in zuidelijke streken. In het najaar trekken ze via West-Frankrijk en het westelijk Iberisch schiereiland naar tropisch West-Afrika. Eind april, begin mei keren ze weer terug. Helaas worden ze in Frankrijk en Spanje al jarenlang massaal afgeschoten. Toch blijkt uit onderzoek dat de belangrijkste oorzaak van hun afname hier in Nederland te vinden is: zomertortels brengen al decennialang nauwelijks nog jongen groot. Ze zoeken namelijk langs zandige akkerranden naar de zaden van relatief kleine akkeronkruiden, maar door de introductie van grote machines en landbouwgiften zijn die bijna helemaal verdwenen uit het landschap. Sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw is hun aantal met maar liefst 85 procent afgenomen. Daarmee is de zomertortel een zeldzame, bedreigde duivensoort geworden. Af en toe zie je ze nog, al zijn ze erg schuw en onopvallend. Het meest kenmerkend is hun getrapte, ruitvormige staart met een witte eindband.

De zomertortel • SAXIFRAGA/PIET MUNSTERMAN

Beeksche Waterloop • ARNO BRAAM

NATUURGRONDRUIJ, WAT IS DAT EIGENLIJK?

De agrarische gronden die ARK in De Geelders en het Dommeldal verwerft, zetten we om in natuurgebied. Maar we blijven niet tot in lengte van dagen die gronden beheren. Het is namelijk de bedoeling dat deze worden ondergebracht bij zogenoemde eindbeheerders. Dit zijn organisaties (en soms particulieren) die hier al grond bezitten en bereid zijn om daar een stukje aan toe te voegen. Soms liggen ARK-gronden echter onlogisch ten opzichte van andere gronden en dat maakt het beheer niet eenvoudig. Hier kan een zogenoemde natuurgrondruil een goede oplossing zijn.

GRONDEN UITWISSELEN

In Limburg – in het Kempen~Broek en het Drielandenpark – deden we daar goede ervaringen mee op. ARK heeft daar enkele jaren geleden 700 hectare natuurgrond gerealiseerd. Daarna waren de grote Limburgse natuur-

beheerders (Limburgs Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheerder) bereid om deze onder hun hoede te nemen. Echter, sommige kleine gebiedjes zouden wel drie verschillende eigenaren krijgen. Daarom besloten we twee zeer grote natuurgrondruilen te organiseren. Hierbij wisselden de eindbeheerders grond met elkaar uit zodat er veel logischer eenheden ontstonden. Nu kunnen de beheerorganisaties hun gebieden efficiënt beheren.

Voor Het Groene Woud bereidt ARK nu ook een grote grondruil voor. Hier is naast Staatsbosbeheer, Brabants Landschap, Natuurmonumenten en de Marggraaf Stichting ook de familie Van Boeckel als grote eigenaar bij betrokken. Verder wordt overleg gevoerd met de Vereniging Brabants Particulier Grondbezit (BPG) over mogelijke andere grote eigenaren die nog aansluiten. Harry Suilen en Victor Mattart voeren deze natuurgrondruil namens ARK uit. Inmiddels wordt ook een kleine natuurgrondruil voorbereid waaraan een aantal particulieren deelneemt.

De Knoptorenkerk in Eerschot, Sint-Oedenrode • RUUD VAN NOOIJEN

DOMMELMONUMENTEN

KNOPTOREN, EERSCHOT (SINT-OEDENRODE)

In Eerschot, nabij de oude kern van Sint-Oedenrode en aan de oever van de Dommel, staat de Knoptoren. Een kenmerkend monument op de plaats waar vóór het jaar 1000 al een houten kapel stond.

Er kwam op deze locatie pas een toren nadat er in het jaar 1400 een bakstenen kerkgebouw kwam te staan: de Sint-Maartenskerk. Meer dan tweehonderd jaar was dit

dé parochiekerk van Sint Oedenrode. Na de Vrede van Munster in 1648 kwam de kerk in handen van de protestantse gemeenschap van Sint-Oedenrode. In de eeuwen erna raakten kerk en toren compleet in verval. Rond 1808 werd – deels op de fundamenten van de overblijfselen – de huidige Knoptorenkerk voor de protestanten gebouwd. De muren van de oude Sint-Maartenskerk vormen sindsdien de ommuring van de kerktuin.

Na 1808 is de kerk twee eeuwen gebruikt door de Hervormde (Protestantse) Gemeente. In 2009 droeg deze de Knoptorenkerk over aan de Stichting Knoptoren die het monument voor de inwoners van Sint-Oedenrode in stand houdt. De toren is eigendom van de gemeente Meierijstad; de Stichting mag hem gebruiken.

Hoog water in 2002 bij Kasteren (Liempde). Op de voorgrond het Duits Lijntje en de Rauw Bimd • WATERSCHAP DE DOMMEL

De Rauw Bimd • BERT VERVOORT

DEELGEBIED VAN DE DOMMEL

RAUW BIMD

Het is deels leembos en deels een kwijnend populierenbos met oude populieren: de Rauw Bimd, een onbekend Liempds Dommelgebied (eigendom van Brabants Landschap) tussen de Molendijk en het Duitse Lijntje. Het bos ligt vol met rabatten die eeuwen geleden zijn aangelegd om er populieren op te telen voor de klompenindustrie. Rabatten zijn aarden wallen die werden opgeworpen uit naastgelegen greppels. Daardoor ontstonden er hogere 'ruggen' zodat er in natte gebieden toch bomen konden worden aangeplant zonder dat deze te 'natte voeten' kregen. Wie in de Rauw Bimd rondloopt, kan er vogelsoorten ontwaren als de groene specht en de wielewaal. Dit laat zien dat ook een relatief klein bos van grote meerwaarde is voor de natuur.

ACHTER DE SCHERMEN

STICHTING LANDSCHAP HET GROENE
WOUD MAAKT 'GROENE' PROJECTEN
MOGELIJK

Eén van de organisaties waar ARK mee samenwerkt, is Stichting Landschap Het Groene Woud. Al jarenlang ijvert Het Groene Woud voor meer natuur, cultuurlandschap en erfgoed in het gebied tussen Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Tilburg. De activiteiten die ARK hier ontplooit, kunnen dan ook op enthousiasme van de Stichting rekenen. Het Groene Woud is er ook bij op de Geeldersdag op 10 april 2022.

Jeroen Naaijkens

“Onze agenda is vooral heel ‘groen’”, vertelt voorzitter Jeroen Naaijkens van Stichting Landschap Het Groene Woud. “Dat betekent dat we projecten van lokale initiatiefnemers ondersteunen mits ze van doen hebben met natuur, landschap en erfgoed. Wie een goed idee heeft om die extra glans te geven, kan bij ons terecht voor financiële

Jeroen Naaijkens

middelen of kennis en ondersteuning bij het leggen van de juiste contacten.” Zo is de Stichting – net zoals ARK – inmiddels betrokken bij een initiatief van Natuurgroep Gestel om de Beeksche Waterloop in Gemonde opnieuw in te richten. Ook maakt ze de realisatie en plaatsing van veldpoorten in De Geelders en het Dommeldal mede mogelijk. En bij Spoordonk, waar ARK bezig is met een gebiedsontwikkeling rondom de historische watermolen, is Het Groene Woud er ook bij.

VAN GOGH NATIONAAL PARK I.O.

De nadruk op projecten in natuur, landschap en erfgoed sluit naadloos aan bij de ambities van het Van Gogh Nationaal Park i.o. waarvan Stichting Landschap Het Groene Woud een belangrijke netwerkpartner is. “We liggen middenin Van Gogh NP. De beleidszaken liggen dáár op tafel, wij vertalen de groene ambities in concrete acties die echt van de grond komen.”

Lees verder op pagina 11

Vervolg van pagina 10

GEELDERSDAG 2022

De aanpak van Het Groene Woud kenmerkt zich door daadkracht, aldus Jeroen. “Niet te lang praten, maar doen, bij voorkeur in en met kleinschalige netwerken. Zodat die nieuwe natuur er ook écht komt en historisch erfgoed ook écht wordt opgeknapt. En zodat er oplossingen in de natuur komen die bijdragen aan de energietransitie, een goede waterhuishouding of de weerbaarheid tegen de klimaatverandering. Daar zijn we overigens zelf ook graag bij, letterlijk. Met de laarzen aan het veld in, samen met initiatiefnemers en iedereen die zich bij natuur en landschap betrokken voelt.” Dat is ook precies waarom Stichting Het Groene Woud er tijdens de Geeldersdag van ARK bij is. “Dat is de

gelegenheid bij uitstek om ervaringen uit te wisselen, mensen persoonlijk over onze aanpak en mogelijkheden te vertellen. De Geeldersdag biedt hiervoor een prachtig decor: groen en in de buitenlucht. We zullen deelnemers dan op een creatieve manier uitnodigen ook ons te vertellen hoe zij over samenwerking denken, waar ze als vrijwilligers of initiatiefnemers met een goed idee behoefte aan hebben.”

Heeft u een idee voor versterking van het landschap in Het Groene Woud? Neem dan contact op met Jeroen Naaijens, voorzitter Stichting Landschap Het Groene Woud, telefoon: 06-22987348 of e-mail: bestuur@hetgroenewoud.com. Bent u benieuwd naar de projecten die in Het Groene Woud van de grond komen? Kijk dan eens op de [projectenpagina](http://www.hetgroenewoud.com) op www.hetgroenewoud.com.

De zeldzame Slanke poelslak, aangetroffen in De Geelders

INGRID MARGRY-MOONEN

ZELDZAME VONDST:

SLANKE POELSLAK

De Geelders is bijzonder rijk aan slakken en mosseltjes. Dat blijkt uit een onderzoek dat de Nederlandse Malacologische Vereniging (NMV) en Waterschap De Dommel in 2021 uitvoerden. Dit werd bevestigd tijdens een excursie op 11 september 2021 van de NMV, waar in de omgeving van de Beeksche Waterloop maar liefst 34 soorten werden vastgesteld. Hier, aan de rand van De Geelders, maar ook bij een voormalige waterloop in het midden van het leembos, zijn de meeste weekdieren te vinden. Elders in De Geelders vind je juist weinig soorten vanwege de zuurdere bossen.

DROOGVALLENDE SLOTEN

In totaal zijn er nu 69 soorten weekdieren in De Geelders bekend: 31 landslakken, 24 zoetwaterslakken en veertien mosseltjes. Een zeldzaam exemplaar dat is aangetroffen (door zowel Waterschap De Dommel als Kees en Ingrid Margry tijdens de NMV-excursie), is de slanke poelslak (*Omphiscola glabra*). Net als het oranje-blauw zwemmend geraamte is deze slak afhankelijk van droogvallende sloten. Volgens Kees Margry is de aanwezigheid van bijzondere soorten niet voorbehouden aan De Geelders alleen. “Heel Het Groene Woud is rijk aan soorten. Dat heeft alles te maken met de variatie in het landschap. Je hebt hier snelstromende beekjes, moerassen, drogere bossen, natte populierenbossen, kalkrijkere en kalkarmere delen enzovoorts. Zo blijken er in De Scheeken, net zoals in De Geelders, ook heel veel verschillende weekdiersoorten te leven, 68 maar liefst.”

HISTORISCH VERKEERSKNOOPPUNT IN SAVENDONK

In de middeleeuwen en ook daarna was het Liempdse buurtschap Kasteren behoorlijk druk, want het lag op de hoofdroute van internationaal vrachtverkeer. Historisch onderzoek laat zien dat de drukte zich destijds vooral voordeed in Savendonk.

Boxtel lag binnen de toenmalige verbindingsstructuur op een strategisch interessante locatie, namelijk op de handelsroute van de Maas naar de Kempen (en nog verder naar het zuiden). Deze route stuitte echter tussen het huidige Best en Boxtel op het enorme zuidelijk broekgebied van Het Broek, bestaande uit de Mortelen, de Scheeken en Velder. Hier deed zich een probleem voor: in een natte periode was Het Broek onbegaanbaar. Al het verkeer zag zich gedwongen de route te nemen aan de oostzijde van het Dommeldal, via Savendonk en de Hoogstraat (waar ook de meeste hoeses op Kasteren stonden). Het was in natte periodes de enige manier waarop het verkeer – veelal brede hessenwagens en platte hopkarren – veilig van noord naar zuid kon reizen. Daar komt ook de naam ‘Maastrichtseweg’ in Boxtel vandaan, zoals het begin in Boxtel werd genoemd. In de kapel van Antonius Abt die er al vanaf de 14e eeuw in de buurt stond (en staat), konden handelsreizigers de heilige Antonius aanroepen tegen allerlei ernstige ziektes. Wellicht is de pest, die in 1348 ook in Nederland uitbrak, een reden geweest om op Kasteren de Antoniuskapel te bouwen.

Hessenwagens waren dankzij hun breedte geschikt voor vervoer over ‘woeste gronden’

SCHILDERIJ: JOHANN ADAM KLEIN (1792-1875),
 STADTMUSEUM NÜRNBERG.

VRAGEN STAAT VRIJ!

Heeft u vragen, opmerkingen of suggesties? Mail ze naar ARK-projectleider Ger van den Oetelaar: ger.vandenoetelaar@ark.eu.

Deze nieuwsbrief is een initiatief van het Geeldersberaad en het Dommelberaad. Inmiddels ontvangen meer dan duizend geïnteresseerden de nieuwsbrief over De Geelders en het Dommeldal direct in hun mailbox en wordt hij in vele netwerken verspreid. Wilt u deze nieuwsbrief ook ontvangen? U kunt zich aanmelden onder vermelding van ‘Aanmelden nieuwsbrief Geelders en Dommeldal’ via info@ark.eu. Wilt u zich afmelden? Dat kan eveneens via info@ark.eu onder vermelding van ‘Afmelden nieuwsbrief Geelders en Dommeldal’.

GEELDERSBERAAD: Provincie Noord-Brabant, Groen Ontwikkelfonds Brabant, gemeenten Sint-Michielsgestel, Boxtel, Meierijstad, Waterschap De Dommel, ZLTO, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer, Bosgroep-Zuid, Marggraaf Stichting, Harry Suilen Advies en ARK Natuurontwikkeling.

DOMMELBERAAD: Provincie Noord-Brabant, gemeenten Sint-Michielsgestel, Boxtel, Meierijstad, Son en Breugel, Waterschap De Dommel, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer, Harry Suilen Advies, Rentmeesters Meijs en Van Soest en ARK Natuurontwikkeling.